

Rasim İmamqulu oğlu Süleymanov
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

HEYDƏR ƏLİYEV FONDUNUN
QARABAĞ HƏQİQƏTLƏRİ SİLİLƏSİNDƏN NƏŞRLƏRİNİN
TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə: Məqalədə Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində hazırladığı ayrı-ayrı nəşrlərin əhəmiyyəti təhlil edilir. Eyni zamanda Fondun fəaliyyətində beynəlxalq əməkdaşlıq məsələlərində fundamental nəşrlərin müstəqil Azərbaycanın tərəqqisində yeri araşdırılır.

Açar sözlər: Azərbaycan həqiqətləri, Heydər Əliyev Fondu, mədəni irs, beynəlxalq əlaqələr, fundamental nəşrlər, Xocalı faciəsi, soyqırım.

Rasim Imamgulu oglu Suleymanov

The historical significance of the publications
of the Heydar Aliyev Foundation about Karabakh reality

Abstract: Starting its activity since 2004, the Heydar Aliyev Foundation has been actively participating in building a new society and contributing to the social and economic development of the country, by implementing various projects in spheres such as education, public health, culture, sports, Science and technology, environment, and social and other spheres.

Key words: Azerbaijani realities, Heydar Aliyev Foundation, cultural heritage, international relations, fundamental publications, Khojalin tragedy, genocide.

Расим Имамгулу оглу Сулейманов

Историческое значение изданий Фонда Гейдара Алиева
о Карабахской реальности

Резюме: Фонд Гейдара Алиева, функционирующий с 2004 года, принимает активное участие в строительстве нового общества, вносит вклад в социально-экономическое развитие страны благодаря реализации различных проектов в области образования, здравоохранения, культуры, спорта, науки и технологии, экологии, социальной и других сферах.

Ключевые слова: Азербайджанские реалии, Фонд Гейдара Алиева, культурное наследие, международные отношения, фундаментальные публикации, Ходжалинская трагедия, геноцид.

Milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanması, təbliği və nəsilən-nəsilə ötürülməsi sahəsində əvəzədləmə vasitə olan kitabların və digər informasiya daşıyıcılarının hazırlanması və nəşri Heydər Əliyev Fondunun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. Yarandığı günlərdən başlayaraq Heydər Əliyev Fondu istər mövzu, istərsə də forma baxımından müxtəlif nəşrlər hazırlamış, onların çap edilməsini təmin etmişdir.

Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, UNESCO-nun və İSESKO-nun Xoşməramlı Səfiri, Millət vəkili, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə hazırlanan "Qarabağ həqiqətləri" silsiləsindən beş seriya nəşr edilmişdir:

- 1) "Qarabağın tarixi haqqında məlumat" verən nəşrlər;
- 2) "Qarabağ münaqişəsinin başlanması" haqqında nəşrlər;
- 3) "Xocalı soyqırımı" haqqında nəşrlər;
- 4) "Erməni terror təşkilatlarının Azərbaycana qarşı fəaliyyəti" haqqında nəşrlər;
- 5) "Azərbaycana qarşı erməni təcavüzünün nəticələri" haqqında nəşrlər.

Mehriban xanım Əliyevanın çoxşaxəli fəaliyyəti milli-mənəvi və intellektual yüksəlişə xidmət edən idealların cəmiyyətdə daha da möhkəmlənməsinə yönəlmişdir. İstər milli mənəvi irsin qorunması və dünya miqyasında təbliği, istər elm və təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi, istərsə də səhiyyənin inkişafı, insanların fiziki-mənəvi sağlamlığının təminatı yönündə həyata keçirdiyi strateji layihələr onun fəal vətəndaşlıq mövqeyində dayanmasının, yüksək mənəvi məsuliyyətinin təzahürüdür.

Qarabağın tarixi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanması, onun nəticəsində ölkəmizə dəyən ziyan, Xocalı faciəsi, ermənilərin dünyanın müxtəlif ölkələrində törətdiyi terror aktları haqqında faktları əks etdirən kitablar beynəlxalq ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulduğu üçün ingilis, fransız, alman, rus, macar, ərəb, çin və başqa dillərdə nəşr olunur.

Qədim dövrlərdən Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi Qarabağ Xilafətdən sonra yaranan Sacilər, Salarilər, Eldə-gizlər, Elxanilər (Hülakülər), Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular, Səfəvilər kimi türk hakimlərin idarə etdikləri dövlətlərin tərkibində olmuşdur. Qarabağ əhalisinin əsas, aparıcı hissəsini türk tayfaları təşkil etmişdir.

XVIII əsrin əvvəllərində Qarabağ Nadir şah Əfşarın nəhəng imperiyasının tərkibində olmuşdur. İmperiya dağıldıqdan sonra Azərbaycan ərazisində yaranmış 20 xanlıqdan biri də Kür və Araz çayları arasında böyük əraziyə malik Qarabağ xanlığı idi. Qarabağ xanlığının əsasını Cavanşirilər sülaləsinin Sarıcalı oymağından olan Pənah Əli xan qoymuşdur.

Hələ XVIII əsrdən Qafqazı öz təsiri altında salmaqla iqtisadi maraqlarını təmin etmək istəyən Rusiya XIX əsrin birinci yarısında buna nail oldu. 1805-ci ildə Qarabağ xanı ilə Rus imperatoru arasında Kürəkçay müqaviləsi imzalandı. 11 maddədən ibarət "Andlı öhdəlik" adlanan bu traktat ilə Qarabağ xanlığı Rusiya himayəsinə qəbul edildi. Bu traktatın şərtlərinə görə Qarabağ xanlığı Rus imperiyasının vassalı oldu (*Трактат между Карабахским ханом и Российской империей о переходе ханства под власть России от 14 мая 1805 года*).

Kürəkçay müqaviləsinin (1805-i il) ardınca Rusiya ilə İran arasında bağlanan Gülistan (1813-cü il) və Türkmənçay (1828-ci il) müqaviləsindən sonra Rusiya

dövləti qısa müddətdə (1828-1830-cu illərdə) İrandan 40 min və Türkiyədən 90 min erməniyi Qarabağa köçürüb məskunlaşdırdı. Çar Rusiyası Qarabağda erməniləşdirmə prosesinə başladı.

XX əsrin əvvəllərində Qarabağda etnik təmizləmə siyasəti geniş vüsət aldı. Bu, 1905-1906-cı illərdə türk-müsəlmanların silahlı ermənilər tərəfindən kütləvi qırğını ilə nəticələndi. Ermənilər çarizmin hərtərəfli dəstəyi və yaratdığı əlverişli şərait nəticəsində Qarabağda möhkəmlənə bildilər.

Bu illərdən erməni millətçiləri öz tarixi torpağında yaşayan azərbaycanlıları planlı surətdə qovmağa, qırmağa və milli soyqırmağa başladılar. 1918-1920-ci illərdə erməni daşnakları Qarabağın qəzalarında kəndləri məhv edərək, minlərlə azərbaycanlım öz doğma yurdlarından qovdular.

1923-cü ildə ermənilər Rusiyada çarizmin süqutu və Sovet hökumətinin qurulması ilə meydana çıxan əlverişli şəraitdə inzibati ərazi məsələsini qaldırdılar və DQMV kimi nə tarixi, nə də sosial-iqtisadi əsası olmayan bir qurum yaratdılar.

1988-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycanın keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində separatçı qüvvələr Ermənistanın Azərbaycana qarşı növbəti ərazi iddiasını irəli sürdülər. Həmin dövrdə Ermənistan adlandırılmış qədim oğuz-türk yurdu olan Qərbi Azərbaycandan on minlərlə soydaşımız deportasiya edildi.

1988-ci ilin iyulunda DQMV-nin Azərbaycanın tərkibindən çıxması, 1989-cu ildə isə Ermənistanı birləşdirilməsinə dair qərar qəbul edildi. Silahlandırılmış erməni quldur dəstələri yerli azərbaycanlı əhalini öz doğma yurd-yuvası olan Dağlıq Qarabağ ərazisindən çıxardı.

1991-ci ildə erməni silahlı birləşmələri açıq hərbi əməliyyatlara başladı. 1991-ci il sentyabrın 2-də erməni separatçıları Yuxarı Qarabağda qeyri-qanuni bir qurum – oyuncaq "Dağlıq Qarabağ Respublikası"nın yarandığını elan etdi 1992-ci ildə erməni silahlı birləşmələri Yuxarı Qarabağda irimiqyaslı hərbi əməliyyatlara başladı. Erməni və rus hərbi birləşmələri 1992-ci il yanvarın 15-də Kərkicahan, fevralın 10-da Malıbəyli, Quşçular kəndlərini, fevralın ortalarında Qaradağlı kəndini işğal etdilər, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə erməni hərbi birləşmələri Rusiya Federasiyasının Xankəndində yerləşən silahlı qüvvələrinin 366-cı alayının iştirakı ilə əhalisinin hamısı (7 min) azərbaycanlı olan Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdilər. Dinc mülki əhalini ermənilər dəhşətli soyqırma məruz qoydular.

1992-1993-cü illərdə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisi və digər 7 rayonu – Laçın, Kəlbəcər, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilan Ermənistanın hərbi qüvvələri tərəfindən işğal olundu.

Ermənistan hərbi qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 %-i işğal olundu, 20 min nəfərdən artıq insan qətlə yetirildi, 50 min nəfərədək adam yaranadı və şikəst oldu, 1 milyonədək azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkünə çevrildi, 4581 nəfərdən çox adam əsir və itkin düşdü. Rəsmi imzalanmış atəşkəslə müharibənin birinci mərhələsi başa çatmış oldu. İkinci mərhələ sülh danışıqları vasitəsilə davam etdirilsə də, sülh danışıqları baş tutmadığına görə torpaqlarımızı azad etmək üçün hərbi yol qaçılmaz oldu. 2020-ci ilin payızında Ali Baş Komandan İlham Əliyevin sərkərdəliyi ilə rəşadətli Silahlı Qüvvələrimiz erməni işğalına son qoydu, torpaqlarımızı erməni qəsbkarlarından azad etdi.

Heydər Əliyev Fondun təşəbbüsü ilə yazılmış və çap edilmiş nəşrləri mövzu etibarilə altı əsas qismə ayırmaq olar:

- Mədəni-tarixi irsimizin qorunması və təbliği məqsədilə hazırlanmış nəşrlər;
- Qarabağ həqiqətləri haqqında nəşrlər;
- Görkəmli tarixi şəxsiyyətlərin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş nəşrlər;
- Milli vətənpərvərlik ruhunun təbliği və Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması məqsədilə hazırlanmış nəşrlər;
- Azərbaycan dilində çap olunmuş xarici nəşrlər;
- Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini əks etdirən nəşrlər
- Hesabat xarakterli nəşrlər.

2007-ci ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən nəşr edilmiş "Müharibə və tarixi mədəniyyət abidələrimiz" kitabında işğal altında qalan Azərbaycan ərazisindəki 400-dən çox tarixi-mədəniyyət abidəsi, ziyarətgahlar, məscid və məbədlər haqqında maraqlı, zəngin məlumatlar verilməsi erməni işğalçıların viran qoyduqları abidələrin inanc yerlərinin müəyyənləşdirilməsi və mədəniyyətə, mənəviyyətə qarşı soyqırım faktlarının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması xüsusi olaraq vurğulanır. Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya yayılması, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması, mədəniyyətimizin tərəqqisi kitabda əhatəli təhlil olunur.

2008-ci ilin oktyabrında Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan, rus və ingilis dillərində nəşr etdirdiyi "Şuşa. Qrafika" adlı kitab işğal altında olan qədim Şuşa şəhərinin tarixi barədə məlumatla başlayır. Kitabda Şuşa şəhərində mövcud olmuş məscidlər, məhəllələr, meydanlar, bulaqlar, qalereyalar, memarlıq abidələri və Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin evlərinin qrafika üsulu ilə çəkilmiş şəkilləri toplanıb. Kitabın müəllifi və tərtibçisi E.Avalovdur.

2007-ci ildə Heydər Əliyev Fondu "Qarabağ haqqında həqiqətlər" seriyasından "Azərbaycana qarşı müharibə: mədəni irsin hədəfə alınması" ("War Against Azerbaijan: Targeting Cultural Heritage") kitabını nəşr etdirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin və Heydər Əliyev Fondunun birgə hazırladığı kitab işğalçı Ermənistanın Azərbaycan mədəniyyətinə, maddi-mənəvi irsimizə qarşı məqsədyönlü şəkildə həyata keçirdiyi vandalizm siyasətindən və onun acı nəticələrindən bəhs edir. İngilis dilində olan kitab yüksək poliqrafik səviyyədə nəşr olunmuşdur. Kitab "Qafqaz albanlarının dini memarlıq irsi" və Azərbaycanın işğal altındakı bütün rayonlarında mədəni irsimizin məruz qaldığı erməni vəhşiliklərindən bəhs edən yazılı və illüstrativ materiallardan ibarətdir.

Kitabın giriş hissəsində Azərbaycan tarixi haqqında qısa məlumat verilir. Burada uzun illər ərzində ölkəmizdə arxeoloji qazıntılar nəticəsində əldə olunmuş maddi-mədəniyyət nümunələri xatırladılır, yer üzündə qədim insan məskənlərindən biri olan Azərbaycan ərazisində meydana gəlmiş erkən sivilizasiyadan, əcdadlarımızın yaratdığı rəngarəng memarlıq abidələrindən söhbət açılır. Azərbaycanda qədim dövlətçilik ənənələri barədə məlumat verilir, ötən nəsillərin hər birinin mədəni irsimizdə öz payı olduğunu vurğulanır. Azərbaycan ərazisində müxtəlif dinlərin – bütperəstlik, zərdüştilik və xristianlığın yaranması tarixindən danışılır, bunların hər birinin mədəni-mənəvi irs xəzinəsinə töhfə verdiyi bildirilir.

Kitabda ərəb istilasından sonra Qafqaz Albaniyası əhalisinin əsasən İslamı qəbul etməsi, bəzi dağlıq bölgələrdə isə xristianlığın qalması vurğulanır. Sonrakı dövrlərdə yaranmış Salarilər, Şəddadilər, Atabəylər, Hülakülər (Elxanilər), Qaraqoyunlular, Ağqoyunlular və Səfəvilər kimi tarixi Azərbaycan dövlətlərindən bəhs olunur.

XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın şimal ərəzələrinin Rusiya tərəfindən işğalından sonra çarizmin mürəccə demoqrafik siyasəti nəticəsində bu yerlərə İran və Türkiyədən on minlərlə erməninin köçürülməsi, əslində gələcək dramatik-faciəvi hadisələrin əsasını qoymuşdur. Rusiyada bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsindən sonra Azərbaycanın tarixi torpaqları hesabına Ermənistan Respublikası yaradılmışdır, Bundan daha da şirnikən erməni-daşnak millətçiləri Azərbaycana qarşı ərazi iddialarını davam etdirmiş, keçmiş SSRİ rəhbərliyi isə bu işdə faktiki olaraq onlara himayədarlıq etmişdir.

Kitabda qeyd olunur ki, ermənilərin işğal olunmuş ərəzələrdə həyata keçirdikləri vəhşiliklərdən biri də tarixi abidələrdə və ayrı-ayrı tikililərdə Azərbaycan-müsəlman elementlərini erməni xaçı və yazıları ilə əvəz etmələridir. Eyni zamanda kitabda işğal olunmuş rayonların tarix-mədəniyyət abidələrinin bir çoxunun əvvəlki görünüşünü və indiki dağılmış vəziyyətini əks etdirən fotoşəkillər geniş yer tutur. Burada hər bir rayonun abidələri olan ərəzələrin kostnosdan çəkilmiş şəkilləri verilmişdir.

Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan abidələri, o cümlədən Urud kəndindəki məşhur kitabələr, İrəvandakı Sərdar sarayı, Göy məscid, Şah İsmayıl məscidi və s., azərbaycanlıların tarixi-etnik torpaqlarından deportasiyası barədə geniş məlumat da öz əksini tapmışdır.

İlk növbədə beynəlxalq ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuş bu kitabın ölkəmizin işğal olunmuş torpaqlarında, eləcə də indiki Ermənistan ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrini məhv etməklə bu yerlərin azərbaycanlıların tarixi-etnik torpaqları olmasını təsdiqləyən izləri itirmək məqsədi daşıyan erməni millətçi-daşnak siyasətinin mahiyyətini ifşa etmək baxımından müstəsna əhəmiyyəti vardır. Bu qiymətli həşr erməni vandalizmi nəticəsində məhv olunan mədəni sərvətlərimiz haqqında dünya ictimaiyyətinə dolğun məlumat çatdırmaqla yanaşı, gələcək nəsillərin də həmin həqiqətləri bilməsi üçün çox qiymətli sənədi mənbədir.

2008-ci ildə Xarici İşlər Nazirliyi və Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Londonda ingilis dilində Qarabağ həqiqətlərindən bəhs edən kitab nəşr olunmuşdur. Bu münasibətlə 11 fevral 2008-ci ildə səfirlikdə təşkil edilmiş tədbirdə Londonda akkreditə olunmuş səfirliklərin, Britaniya beynəlxalq tədqiqat mərkəzlərinin, yerli türk və Azərbaycan icmalarının, Britaniyanın müxtəlif universitetlərində təhsil alan azərbaycanlı və əcnəbi tələbələrin nümayəndələri, Azərbaycanla və bütövlükdə regionla maraqlanan müstəqil tədqiqatçılar iştirak etmişlər.

Tədbirdə çıxış edənlər "Qarabağ haqqında həqiqətlər seriyasından" növbəti kitabın Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırılması baxımından mühüm addım olduğunu qeyd etmiş, milli, tarixi və mədəni irsimizin təbliğ olunmasında baxımından qiymətli tədqiqat işi olduğunu söyləmişlər. Onlar bildirmişlər ki, kitabda Dağlıq Qarabağın əzəli Azərbaycan torpağı olması haqqında xüsusilə xarici iştirakçılar üçün əsaslı dəlillər gətirilir, Alban memarlıq abidələrinin

sonradan erməniləşdirilməsi haqqında tarixi mənbələrə istinad edərək onların keçmiş və indiki vəziyyəti haqqında ətraflı məlumat verilir.

Həmin il fevralın 13-də Azərbaycanın UNESCO yanında daimi nümayəndəliyinin təşkilatçılığı ilə Paris şəhərində ölkəmizin Xarici İşlər Nazirliyi və Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ingilis dilində nəşr olunmuş "Azərbaycana qarşı müharibə: mədəni irsin hədəfə alınması" kitabının təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

Tədbirdə UNESCO-nun İcra Şurasının sədri, katibliyin nümayəndələri, Çin, Argentina, Türkiyə, Rumıniya, Filippin, Əlcəzir, Seneqal, Liviya və Qazaxıstanın qurumlarındakı daimi nümayəndəliklərinin rəhbərləri və əməkdaşları, Fransadakı səfirliyimizin əməkdaşları, bu ölkədəki diasporumuzun təmsilçiləri və tələbələrımız iştirak etmişlər.

Kitabın tərtibçisi – Xarici İşlər Nazirliyi Xarici siyasətin planlaşdırılması və strateji araşdırmalar idarəsinin birinci katibi Kəmalə İmranlı diskə köçürülmüş slaydlarla kitabın əsas məzəyyetləri barədə tarixi faktlara istinadla iştirakçılara ətraflı məlumat vermişdir. O, islamdan əvvəl Azərbaycan ərazilərində alban abidələrinin meydana gəlməsi, saxtakarlığa və iftiraya adət etmiş ermənilərin həmin abidələri özünükülaşdırmağa səy göstərmələri, ölkəmizin tarixi və mədəni abidələrlə zənginliyi, paleolit dövrünə məxsus abidələrin mövcudluğu haqqında danışmışdır. Onun bildirdiyinə görə Türkmənçay müqaviləsindən sonra Türkiyə və İrandan 100 minlərlə erməni köçürülərək Dağlıq Qarabağda və digər rayonlarda yerləşdirilmiş, işğal altında olan Dağlıq Qarabağ və ona bitişik 7 rayonun ərazilərindəki Azərbaycan abidələri erməni qəsbkarları tərəfindən vəhşicəsinə darmadağın edilmişdir. Erməni vandalları bu illər ərzində o cümlədən Şuşada Xurşud banu Nəvanın, Molla Pənəh Vəqifin, Üzeyir Hacıbəyovun, Bülbülün abidə və ev muzeylərini, yüzlərlə mədəni abidələri, mədəniyyət evlərini, məktəb və uşaq bağçalarını yerlə-yeksan etmişlər.

19 fevral 2010-cu ildə Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan tarixinin qanlı səhifəsi - Xocalı soyqırımının ildönümü ərəfəsində "Qarabağ həqiqətləri" toplusunu yapon dilində nəşr etdirmişdir. Silsilə topla "Qarabağın tarixi haqqında qısa məlumat", "Qarabağ münaqişəsinin başlanması", "Xocalı soyqırımı", "Erməni terror təşkilatlarının Azərbaycana qarşı fəaliyyəti", "Azərbaycana qarşı erməni təcavüzünün nəticələri" adlı kitabları əhatə edir. Kitablarda Qarabağın tarixi, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanmasını, onun nəticələri, xalqımızın yaddaşından heç Vaxt silinməyəcək Xocalı faciəsi, ermənilərin dünyanın müxtəlif ölkələrində törətdiyi terror aktlarından bəhs olunur.

9 oktyabr 2012-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Rumıniyadakı səfirliyinin təşəbbüsü və Heydər Əliyev Fondunun Rumıniya nümayəndəliyinin dəstəyi ilə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü, eləcə də onun köklərindən bəhs edən, kanadalı Skot Teylorun müəllifi olduğu "Barışmaz fərqliliklər: Türkiyə, Ermənistan, Azərbaycan" və Quram Mərxuliyə və Şəbnəm Hacıyevanın birgə müəllifi olduqları "Əzabkeş Ermənistan: mif və gerçəkliklər" kitablarının rumın dilinə tərcüməsinin təqdimatı keçirilmişdir.

"Barışmaz fərqliliklər: Türkiyə, Ermənistan, Azərbaycan" kitabının müəllifi, Kanadanın "Esprit de Corps" jurnalının redaktoru və təsisçisi Skot Teylor dünyanın qaynar münaqişə bölgələrinə reallaşdırdığı Səfərlər zamanı müşahidələrindən bəhs

etmiş, Ermənistanın Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı 7 rayonun işğalı zamanı həyata keçirdiyi qanlı qırğınlar və etnik təmizləmənin nəticələri ilə bağlı geniş məlumat vermişdir. O, araşdırmalar üçün Dağlıq Qarabağa etdiyi səfər zamanı, xüsusilə Xankəndi və Şuşada bütün tikililəri və mədəni, abidələri dağıdılmış vəziyyətdə gördüyünü, bölgədə məskunlaşmış milliyətçi ermənilərdə müsahibə zamanı azərbaycanlılara və türklərə qarşı kin və düşmənçilik hissələrinin şahidi olduğunu, sadə və ziyalı insanlara qarşı zorla və məqsədlə şəkildə aşılmağa çalışılan bu düşüncə tərzinin münaqişənin həllində müstəsna rol oynayan xalqlar arasında dialoqları zərbə vurduğunu bildirmişdir.

Skot Teylor işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarından erməni silahlı qüvvələrinin qeyd-şərtsiz çıxarılmasına dair BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsinin hələ də icra olunmaması beynəlxalq hüquq müstəvisində böyük ədalətsizlik kimi qiymətləndirmişdir. O, Osmanlı dövründə, 1915-ci ildə baş vermiş hadisələrə də toxunaraq Türkiyənin arxivlərindən, eyni zamanda, həmin dövrdə Osmanlı dövlətində akkreditə olunmuş İngiltərə, Fransa baş konsullarının memuarlarından sitat gətirmiş və həmin sənədlərdə qondarma "erməni soyqırımı" iddiaları ilə bağlı heç bir tutarlı fakt və dəlillərə rast gəlmədiyini vurğulamışdır.

Mehriban Əliyeva 2004-cü ildən Heydər Əliyev Fonduna uğurla rəhbərlik edir. Xalqımızın xeyriyyəçilik ənənələrinin dirçəldilərək daha geniş miqyas alması bilavasitə Heydər Əliyev Fondunun prezidentinin göstərdiyi şəxsi nümunə nəticəsində mümkün olub. O, bütün qərarları ilə millidir. Vətəninin tərəqqisinə xidmət edir, ölkəsinin mədəniyyətinin, təhsilinin, səhiyyəsinin, idmanının inkişafı üçün yorulmadan çalışır, sabahının qayğısına qalır.

Mehriban Əliyeva UNESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi qeyri-maddi mədəni irsin təbliği və qorunması missiyasını şərəflə yerinə yetirir. Eyni zamanda İSESCO-nun da xoşməramlı səfiri olaraq Azərbaycan tarixini və mədəni irsini, ölkəmizlə bağlı həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq istiqamətində davamlı fəaliyyət göstərir. Məhz bu səylərin nəticəsi olaraq İçərişəhər, o cümlədən Şirvanşahlar Sarayı və Qız qalası, Qobustan qayaüstü rəsmləri, Xan Sarayı ilə birgə Şəkinin tarixi mərkəzi UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilib. Həmçinin muğam və aşıq sənətimiz, "Kaməncə simli Musiqi alətinin hazırlanması və ifaçılıq sənəti", "Dədə Qorqud irsi", Azərbaycan kəlağayı sənəti Qeyri-Maddi Mədəni İrs üzrə Reprezentativ Siyahısına salınıb.

2017-ci il fevralın 21-də Mehriban Əliyevanın Birinci vitse-prezident vəzifəsinə təyin edilməsi onun zəngin fəaliyyətinin və təşkilatçılıq bacarığının məntiqi nəticəsi kimi dəyərləndirir.

Torpaqlarımızın azad olunması uğrunda mübarizəyə siyasi-mənavi dəstək, xalqımızı milli həmrəyliyə səsləyən, şanlı ordumuzu Qələbəyə ruhlandıran müraciət və çağırışlar, müharibədən sonra işə dövlətimizin başçısı ilə birlikdə Qarabağa çoxsaylı səfərlər, dünyaya səs salan möhtəşəm "Xarıbülbül" Musiqi Festivalının təşkilatı Birinci xanımın xidmətləri sırasında xüsusi yer tutur.

Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın 2020-ci ilin payızında – Vətən müharibəsinin ilk günlərində xalqa müraciətindəki duyğusal sözlər yada düşür: "Qoy Uca Tanrı hər bir azərbaycanlıya müqəddəs Qarabağ torpağını öpməyi nəsis etsin!". Bu müqəddəs dua və arzu 44 gün ərzində reallaşdı.

Doğma Qarabağımız Ali Baş Komandanın sarsılmaz iradəsi, Ordumuzun qüdrəti, xalqımızın birliyi və həmrəyliyi sayəsində azadlığına qovuşdu. Bu gün isə azad torpaqlarımızda geniş quruculuq işləri aparılır. Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu da bu işlərdə yaxından iştirak edir.

Bu gün də Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə Heydər Əliyev Fondu Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi barədə həqiqətlərin, mədəniyyətimizin, dövlətçilik ənənələrimizin, tariximizin təbliği sahəsində məqsədyönlü iş aparır.

Avropa Parlamentinin mənzil-iqamətgahında, Afinada, Kanadada Azərbaycan mədəniyyəti günləri keçirilib, Parisdə Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi açılıb, dünyanın müxtəlif şəhərlərində görkəmli şəxsiyyətlərimizin abidələri ucaldılıb. Ölkəmizin böyük uğurla ev sahibliyi etdiyi "Eurovision" beynəlxalq mahnı müsabiqəsi, birinci Avropa Oyunları, IV İslam Həmrəyliyi Oyunları, eləcə də futbol üzrə Avropa çempionatının final mərhələsinin dörd oyunu Mehriban Əliyevanın yüksək təşkilatçılıq bacarığına malik olduğunu Beynəlxalq İctimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirib.

Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın tapşırığına əsasən Heydər Əliyev Fondu Qarabağ ərazisində ermənilər tərəfindən dağıdılan, Azərbaycan xalqının milli sərvəti olan dini abidələrin, məscidlərin bərpası üzrə layihəyə başlayıb. Yerli və xarici mütəxəssislərin iştirakı ilə bölgədəki ziyarətgahlarımızın bərpası, konservasiyası və yenidən qurulması, 32 ildən sonra Şuşada, Cıdır düzündə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən təşkil olunan "Xarıbülbül" Musiqi Festivalı, Fondun təşəbbüsü ilə Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin notlarından ibarət "Əbədi imzalar" toplusunun, "Qarabağın mədəni irsi" adlı nəşrlər toplusunun hazırlanması Azərbaycan xalqının mədəni, tarixi, mədəni irsinin təşviqi və qorunması işinə dəyərli töhfələrdir.

Heydər Əliyev Fondunun müxtəlif sahələri əhatə edən layihələri Azərbaycanın həddudları ilə məhdudlaşmır. Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə Fond Vatikanda, Fransada, Pakistanda, Cibutidə, Bosniya və Herseqovinada, Misirdə, Hindistanda və digər ölkələrdə önəmli layihələr həyata keçirib.

Mehriban Əliyevanın çoxşaxəli və xoşməramlı fəaliyyəti həm Azərbaycanda, həm də beynəlxalq miqyasda yüksək qiymətləndirilir. Azərbaycanın ən ali dövlət mükafatı olan "Heydər Əliyev" ordeni, Avropa Olimpiya Komitələrinin Ali ordeni, Fransanın "Şərəf Legionu" ordeni, İtaliyanın "Xidmətlərə görə" Böyük Xaç Kavalieri ordeni, Polşanın "Böyük Komandor Xaçı" ordeni, Rusiyanın "Dostluq" ordeni, UNESCO-nun "Qızıl Motsart" medalı...

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti hesab edir ki, ən böyük mükafatı xalqın ona olan sevgisi, inamı və etimadıdır. Onun dediyi kimi, "İllər ötdükcə, qarşımıza yeni ideya və planlar çıxdıqca məqsədlərimiz xaraktercə dəyişir, amma əsas amalımız – Azərbaycan xalqına xidmət etmək amalı dəyişməz olaraq qalır və qalacaqdır".

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev irsi. Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyası: Yeni Azərbaycan Partiyası. – Bakı, 2007, 862 s.
2. İlham Əliyev. İnkişaf - məqsədimizdir. Avqust 2005 - sentyabr 2005. K. 12. - Bakı: Azərneşr, 2013, 400 s.
3. Abdullayeva S. Heydər Əliyev Fondu Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğini uğurla davam etdirir // 525-ci qəzet, 2014, 15 fevral, s. 14.
4. Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri Misir Mərdanovun Azərbaycan müəllimlərinin XIII Qurultayına hesabat məruzəsi. - Bakı, 22 sentyabr 2008-ci il. - Bakı: Təhsil, 2008, 340 s.
5. Müstəqil Azərbaycan - 20 il. - Bakı, 2011, 640 s.
6. YUNESCO-Azərbaycan: Gələcəyə körpü / Tərt. ed.: Rasim Süleymanov, Azad Axundov. - Bakı: Təhsil, 2005, 160 s.
7. Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə keçirilən konfrans haqqında // "Azərbaycan" qəzeti, 2014, 16 fevral, s. 7.
8. Heydər Əliyev Fondu / Ön söz Mehriban Əliyeva. - Bakı, 2005, 103 s.; 2009, 205 s.
9. Hacıyev Q. Kürəkçay müqaviləsi və Qarabağın sonrakı tarixi taleyi // Qarabağ dünən, bu gün və sabah. - Bakı, 2006, s. 142-147.
10. Mühəribə və tarixi mədəniyyət abidələrimiz / Heydər Əliyev Fondu: Azərbaycan MEA insan Hüquqları İnstitutu. - Bakı: 2006, 63 s.
11. Heydər Əliyev Fondu (Xatirə kitabından səhifələr). - Bakı, 2006, 67 s.; 2009, 99 s.
12. Azərbaycan Xalqları. Qarabağ qrupu / Heydər Əliyev Fondu. - Bakı: Elm, 2010, 272 s.
13. Heydər Əliyev Fondu. Miniatur Kitab Muzeyi. - Bakı, 2012, 295 s.
14. Bakı-Tiflis-Ceyhan boru kəməri: Qərbə açılan neft pəncərəsi / Heydər Əliyev Fondu. - Bakı, 2006, 174 s.
15. Muğam ensiklopediyası / Heydər Əliyev Fondu. - Bakı, 2008, 215 s.